

Versobering: levenskunst of drama?

Deze bundel is ontstaan naar aanleiding van het congres dat het Thijmgenootschap samen met de Adelbert Vereniging, de Stichting Thomas More en de Stichting Sobrietas hield in oktober 2013 met als titel: 'Versobering: Levenskunst of Drama?' Het thema van dat congres kwam niet uit de lucht vallen. De actuele economische situatie was immers voor velen al een reden geweest een stapje terug te doen in hun uitgaven. De economische recessie, in feite een grote crisis, was een aanleiding dieper na te denken over onze houding tegenover materiële goederen. Natuurlijk bestaat er al veel langer bij groepen mensen kritiek op het overdadige bestedings- en consumptiepatroon in onze samenleving. Daar werd tot voor kort door de meeste mensen echter nauwelijks naar geluisterd. Er is evenwel een situatie ontstaan die mensen met de neus op de feiten duwt en hen bewust doet worden dat de wal het schip zal keren als het om hun mogelijkheden tot besteden gaat. Deze nemen af, wegens bijvoorbeeld werkloosheid of korting op pensioenen of door 'het onder water staan van het woonhuis', waardoor het gevoel ontstaat in feite arm te zijn. Onzekerheid over de toekomst is er een belangrijke oorzaak van dat de economie maar niet wil aantrekken, waardoor mensen zich genoopt voelen de hand op de knip te houden.

Volgens velen echter moeten bestedingen de motor zijn die ons weer uit het moeras trekt, als redding uit de economische crisis. Mopperen kun je het nog net niet noemen, maar ontstemming bij politici, beleidsmakers en economen klinkt wel door in hun pogingen de consument te enthousiasmeren, bedroefd als zij zijn dat het met het consu-

mentenvertrouwen zo slecht is gesteld. De consument zou wel wat meer mogen kopen.

Zoals gezegd kent de maatschappij een beweging waarin consumentisme van kritische kanttekeningen wordt voorzien. Voor mensen in deze groep is soberheid niet alleen noodzaak maar draagt het woord een positieve klank in zich. Echt vreemd is dat niet: wanneer het gaat om de minder materiële betekenis van het woord, heeft soberheid een positieve lading. Als we spreken over een sobere stijl of een sobere uitvaart, dan klinkt daar eerder waardering dan diskwalificatie in door. Die positieve lading heeft diepe wortels. De Nederlandse, westerse cultuur kent een lange traditie waarin mensen bewust afstand namen van materiële zaken. In de bundel halen we twee van deze tradities naar voren, een jonge en een oude.

De jonge traditie is die van de cultuurfilosofische kritiek op consumentisme, sterk ingegeven door de ecologische crisis, die een grondige herziening van de markteconomie nodig zou maken. Met name binnen linkse partijen is deze kritiek afgelopen decennia uitbundig beleden. In deze bundel laat Wijnand Duyvendak zien dat de versoering van buiten moet komen en niet van binnenuit. Er zou sprake dienen te zijn van zelfbeperking in een wereld die beperkt is. In dezelfde gedachtelijn beschrijft Marius de Geus de overgang van soberheid als noodzaak naar soberheid als ideaal. De ecologische crisis dwingt ons tot zelfbeperking. Daarmee is er echter meer oog voor een geluksbegrip waarin tevredenheid en milieuvriendelijkheid samengaan. De Geus geeft enkele uitwerkingen van zo'n levensstijl, die de kwaliteit van leven verhogen. Het is niet aan de overheid zo'n levensstijl op te leggen, wel kan zij deze stimuleren met oog voor verscheidenheid. Dirk Gelfoef laat zien dat een veranderende persoonlijke instelling niet voldoende is. Forse politieke en macro-economische kennis is noodzakelijk én mogelijk op een weg naar 'welvaart zonder groei'. Cultuurkritiek klinkt ook door in de bijdrage van Jeanine Schreurs. Ze presenteert een histori-

sche schets van de betekenissen van zuinigheid, waarin religieuze (Calvijn) en economische (Smith) betekenissen de revue passeren. Het blijkt dat zuinigheid enerzijds positief gewaardeerd wordt, maar anderzijds wordt geassocieerd met 'knieperig' en 'vrekkelig'. Deze ambivalentie verklaart Schreurs vanuit een omslag: lange tijd was zuinigheid een evidentie, maar met de massaproductie en -consumptie is dat niet meer het geval. Paradoxaal genoeg gaat de sterke fixatie op zuinigheid samen met een verspillend industrieel stelsel.

De tweede traditie van positief denken over soberheid is veel ouder: het christendom. De bijbelse figuur Jezus nam met weinig genoegen en droeg ook de boodschap uit dat het in het leven niet draait om materiële zaken. Waarmee niet is gezegd dat hij het belang ervan terzijde schoof. Uit menig parabel blijkt dat Jezus geld wel een plaats toekende. Met die nuance heeft de christelijke geschiedenis flink geworsteld. Charles van Leeuwen legt een paradox bloot in het kloosterleven: de monastieke levensstijl veronderstelt een aantal degelijke basisvoorzieningen en daarmee een materiële welstand. Aan de hand van de Regel van Benedictus laat Van Leeuwen zien dat soberheid in de zin van armoede geen doel op zich is, maar belangrijk om de eigenlijke doelen te realiseren en om de 'moeizame' relatie met bezit vorm te geven.

Het optreden van de nieuwe paus Franciscus heeft het christelijk denken over eenvoud in levensstijl flink gestimuleerd. De noties 'soberheid' en 'sobere stijl' zijn bij uitstek van toepassing op deze kerkvorst. Zijn manier van kleden, praten en handelen kent weinig opsmuk en lijkt direct betrokken op de kern van het christendom. Deze bundel bevat drie teksten van zijn hand. Het gaat om drie hoofdstukken uit de bundel *Over hemel en aarde* (vertaling uit het Spaans, uitgeverij Lannoo), die Bergoglio als kardinaal heeft geschreven. Het zijn dialogen met de joodse voorman Skorka, waarin een veelheid van thema's de revue passeert. In begeleidende teksten geven Nederlandse

theologen achtergronden van het handelen en denken van de nieuwe paus. In zijn commentaar op het hoofdstuk 'Over geld' haakt Arjan Broers aan bij cultuurkritische noties. Iemand die zegt dat hij 'een rijk leven' heeft gehad doelt op een immateriële component. Uit de economische crisis kunnen we een belangrijke les trekken. Wanneer geld doel op zich wordt, slaat het verlangen op hol en gaat een economie moreel en financieel failliet. Kapitaal dient ondergeschikt te zijn aan morele doelen en moet mensen helpen, zo helpt de paus ons herinneren. Fred van Iersel voorziet het hoofdstuk 'Over politiek en macht' van achtergronden. Hij betoogt dat de kracht van paus erin ligt dat zijn levensstijl correspondeert met kernidealen van de christelijke traditie. Verwijzend naar Franciscus van Assisi en Ignatius van Loyola laat Van Iersel zien hoe persoonlijk leven en maatschappijvisie met elkaar zijn te verbinden. Daarbij komt een genuanceerde visie op de relatie tussen kerk en politiek naar voren. Franciscus van Assisi speelt een grote rol in het commentaar dat Willem Marie Speelman geeft op de pauselijke tekst over armoede. In 'Franciscus' 'zelfverkozen armoede' ontstaat een band tussen mensen die volgens het gangbare economische en rechtvaardigheidsdenken niet mogelijk is. Vanuit de overtuiging dat alles in het leven een gave is wordt afstand gedaan van macht, bezit en status, en dat bepaalt radicaal de menselijke verhoudingen.